

sprekende, commentaren. Allereerst zijn er enkele opvallende voorbeelden die op het tegendeel wijzen. *De Bezetting* was bepaald een opzienbarende maatschappelijke gebeurtenis, die naar mijn idee wel degelijk een eigen bijdrage leverde aan de herleving en accentverschuiving van de aandacht voor het Nederlandse oorlogsverleden en ook op professionele historici invloed uitoefende. En *Vastberaden, soepel en met mate* was toch heel duidelijk een vernieuwing in het kijken naar de oorlogsjaren, die in ieder geval de academische geschiedschrijving voor was. In het algemeen mag wellicht bovendien gesteld worden, dat in de aandacht voor de persoonlijke verhalen, die zich zo goed lenen voor televisie, de programmamakers zich meer onderscheidden van de vakhistorici.

Ten tweede ligt aan Vos' constatering impliciet de veronderstelling ten grondslag, dat televisie, als indringend medium, vanzelfsprekend een leidende rol in de maatschappelijke ontwikkelingen zou toekomen. Dat is een veelgehoorde stelling, maar ik heb de argumenten ervoor nooit zo sterk gevonden. Mijn indruk is dat televisie, net als de andere massamedia, eerder een volgend, en in dat kader wel versterkend en versnellend, dan een leidend medium is. De massamedia trekken ook bij latere historici natuurlijk sterk de aandacht, maar men dient zich ervoor te hoeden daaruit te snel de conclusie te trekken dat zo ook een direct oorzakelijk verband is gevonden. Deze bedenking vindt een zekere ondersteuning in Vos' oordeel over de kwaliteiten van audiovisuele geschiedschrijving. Hoewel hij bijvoorbeeld 'vluchtigheid' wel als een kenmerk aanduidt en in dit licht televisiegeschiedenis enigszins achterblijft bij de academische geschiedschrijving, noemt hij ook enkele duidelijk sterke punten, zoals de archiefbeelden en de interviews. Hij verzet zich dan ook terecht tegen de vaak gehoorde betiteling 'oppervlakkig'. Zo kan zijn slotzin dan ook positief zijn: 'In de beste vorm kan televisiegeschiedschrijving binnen haar beperkingen even onthullend en vernieuwend zijn als haar wetenschappelijke variant'.

Kortom: een geslaagd boek, dat aantoont hoe groot de mogelijkheden zijn van de media-geschiedenis, die in Nederland de laatste jaren eindelijk serieus van de grond aan het komen is. Dat geldt niet alleen het specialisme als zodanig, maar ook de betekenis ervan voor vraagstukken van veel bredere strekking. In het bovenstaande kwamen er al enkele aan de orde. Ik eindig met een ander voorbeeld, dat Vos niet in zijn boek aan de orde stelt, maar wel in een stelling poneerde. Of het juist is laat ik in het midden, maar ter overdenking: 'Het afschaffen van televisiedocumentaires over de bezetting zou de relatie tussen Nederland en Duitsland aanzienlijk kunnen verbeteren'.

J. C. H. Blom

P. Post, E. Touwen-Bouwsma, ed., *Japan, Indonesia and the war. Myths and realities* (tevens verschenen als themanummer *Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde*, CLII (1996) iv, Verhandelingen van het Koninklijk instituut voor taal-, land- en volkenkunde CLXXIII; Leiden: KITLV press, 1997, xii + 214 blz., f45,-, ISBN 90 6718 112 9).

In deze bundel zijn de lezingen opgenomen van een conferentie die in november 1994 plaatsvond in Amsterdam en Leiden. Het was voor het eerst dat Japanse en Nederlandse historici bijeen waren om van gedachten te wisselen over de Japanse bezetting van Nederlands-Indië/Indonesië. Dit onder auspiciën van het Rijksinstituut voor oorlogsdokumentatie staande initiatief kwam voort uit de behoefte om de grote onbekendheid met eikaars werk als gevolg van de taalproblemen te doorbreken.

De bundel bevat negen bijdragen — vier Nederlandse en vijf Japanse — van veelal zeer

vooraanstaande historici die allen een aspect van de Japanse aanwezigheid in Nederlands-Indië in de jaren 1942-1945 tot thema hebben. In een heldere inleiding zetten de eindredacteuren uiteen wat de conferentie beoogde. Zij was bedoeld als eerste aanzet tot een nieuw internationaal debat over de bestaande historiografie. Volgens Post en Touwen dienen de ontwikkelingen in Indonesië in de jaren 1942-1945 en de revolutionaire jaren daarna niet zozeer op zichzelf te worden bekeken, maar veeleer te worden geplaatst in de bredere context van veranderingsprocessen in Azië als geheel. Niet zozeer de breuk, maar juist doorgaande lijnen zouden kenmerkend zijn voor de Japanse bezettingsjaren en de Indonesische revolutie. De Japanse aanwezigheid zou met andere woorden niet die abrupte cesuur in de Indonesische geschiedenis vormen waarvoor historici haar tot dusver hebben gehouden. De Japanse aanwezigheid zou daarentegen de al in de jaren dertig op gang gekomen veranderingsprocessen in Azië hebben voortgezet in plaats van te hebben geïnitieerd.

Bij alle opvattingen waarover consensus leek te bestaan, worden vraagtekens geplaatst. Zo zou de Indonesische nationalistische elite zich veel minder voor het Japanse karretje hebben laten spannen dan wordt gedacht en zouden lokale omstandigheden in veel grotere mate het Japanse beleid hebben bepaald dan tot dusver is aangenomen. Niet zozeer een nationaal, maar een regionaal c. q. lokaal onderzoek wordt bepleit.

Het zijn prikkelende, uitdagende stellingen die uitnodigen tot het lezen van de bundel. Hoewel het niveau van de artikelen zonder meer hoog valt te noemen, kan een gevoel van teleurstelling niet worden ontkend. Weliswaar werpen de bijdragen door hun ruimere context inderdaad een nieuw licht op de geschiedenis van de Japanse bezetting, maar ze hebben niet kunnen overtuigen dat de bestaande historiografische opvattingen niet langer houdbaar zijn. Voor een deel ligt dit ook aan de leesbaarheid van sommige artikelen. In zowel het artikel van Post over de vorming van de Japanse zakenelite in Indonesië in de jaren '30 en '40 als in dat van de Japanse hoogleraar in de economische geschiedenis Hikita Yasuyukio over de wijze waarop Japanse bedrijven toegang kregen tot de Indonesische markt tijdens de Japanse bezetting, wordt afbreuk gedaan aan het eigenlijke betoog door een te grote hoeveelheid aan gegevens en te veel uitweidingen. In de artikelen van Pompe over de Japanse invloed op het rechtstelsel in Indonesië en van Tou wen-Bouwsma over de positie van de Indo-europeanen wordt juist de opvatting bevestigd dat de Japanse tijd een breuk met het koloniale verleden vormde. Ook Goto Ken'ichi onderstreept in zijn bijdrage over het effect van de Japanse oorlogstijd op de Indonesische politieke elite eerder de verandering dan het statische aspect. In de andere bijdragen over respectievelijk de rol van de *pagreh praja* als uitvoerders van het Japanse beleid, het vraagstuk van de rijstdistributie, de economische infiltratie en de monetaire politiek komt het thema breuk-continuïteit eigenlijk helemaal niet zo aan bod. In die zin heeft de bundel niet aan de gewekte verwachtingen kunnen voldoen.

Het is ook maar de vraag of een diepgaande discussie ten aanzien van de bestaande historiografie wel nodig is. De conclusie dat de situatie veel diverser en complexer is dan verondersteld, is niet echt een *eye-opener* en betwijfeld mag worden of een hernieuwd discours ook tot fundamentele nieuwe inzichten zal leiden. In ieder geval heeft deze bundel de verdienste dat zij de veelvormigheid nog eens opnieuw heeft onderstreept en bovendien heeft getoond dat er ook tal van doorgaande patronen te ontdekken vallen. Het wachten is op de volgende conferentie.

H. Meijer

A. Krijger, M. Elands, *Het Korps commandotroepen 1942-1997* (Den Haag: Sdu uitgevers, 1997, 192 blz., f39,90, ISBN 90 12 08439 3).